

חיל האוויר וכוחות היבשה במלחמת יום הכיפורים

גם כעבור כחמישים שנה ממלחמת יום הכיפורים חשוב שחיל האוויר יפנים כיצד הוא נתפס בעיני כוחות היבשה, כיצד מדינת ישראל השקיעה אז ואף כיום בחיל האוויר את מרב תקציב הביטחון שלה, מה היו הפירות להשקעה זו ובעיקר מה רצוי לעשות בעתיד

סא"ל (במיל') ד"ר עפר דרורי
(מייסד ומנהל אתר הגבורה)

טיל SA-2 על משגר ממערב לאזור הצליחה במלחמת יום הכיפורים

זה כשבוע אנחנו מותקפים יום אחרי יום בידי מטוסי אויב ללא כול מענה של כוחותינו, וכמו כן מנהלים זה שבוע וחצי לחימה עם המצרים בשטחנו ולא בשטחם. הקטע השני מופיע בספר שיצא רק לאחרונה, "מלחמה משלו" של אורי בן יוסף:³ "חיל האוויר שיצא למלחמת יום הכיפורים נחשב לטוב מסוגו בעולם. בשנים שקדמו למלחמה הוא קיבל כמחצית מתקציב הביטחון, הוציא משירות את רוב המטוסים המיושנים שבאמצעותם ניצח ביוני 1967 והכפיל את מספר מטוסי הקרב שלו. טייסיו היו עתירי

היום העשירי למלחמה - 15 באוקטובר 1973²

"ב-15 באוקטובר נמסר לנו שאנו עוברים להתקפה. עד אותו היום ניהלנו קרב סטטי מעמדות, וכוחותינו רשמו לזכותם כמה ימים של השמדת כלי רק"ם מצריים רבים, אבל הקרב בעיקרו התנהל בשטחנו. היה זה מיתוס, בנוסף לאחרים, שנופץ אצלנו החיילים הצעירים עם פרוץ המלחמה. אנו גדלנו על הסיסמאות המוכרות שכוחות האוויר המצריים יושמדו מידית בידי חיל האוויר שלנו ושהלחימה הקרקעית תועבר לשטח האויב. והנה במציאות,

פתח בכמה משפטים שהופיעו בשני ספרים: הקטע הראשון מופיע בתוך הספר "פלוגה י' בסופה" המתאר את קורותיה של פלוגה סדירה בסיני במלחמת יום הכיפורים ומבוסס על תחקיר עומק שנערך עם כלל חיילי הפלוגה. הספר יצא לאור בשנת 2005, שלוש שנים ושתיים שנה אחרי המלחמה. היום השני למלחמה - 7 באוקטובר 1973¹ "... המשכנו לא להבין מדוע המערכת כולה לא מתפקדת כפי שחשבנו שהיא צריכה לתפקד. מדוע הבלגן, מדוע נותקנו מיחידתנו, ובעיקר היכן חיל האוויר. להוציא נקודות האור המנסות לחדור בעד מסך האש של התעלה שראינו במשך הלילה הראשון, לא היה זכר לשום מטוס משלנו עד לשעות הצהריים. אנחנו שגדלנו על סיפורי מלחמת ששת הימים לא הצלחנו להבין היכן חיל האוויר. ציפינו כול הזמן לבואו של חיל האוויר, היה ברור לנו שמשהו השתבש. ידענו מדיווחים בקשר שטנקים מצרים חצו את התעלה וכי אלפי חיילים מצרים מסתובבים בשטחנו, ואין מטוס אחד לרפואה שיפציץ כוחות אויב אלה. בשעה 12:30 בצוהריים נראו סוף סוף מטוסים בשמיים. זוג מיגים מצרים הפציצו את אזור טסה, הטילו פצצות וברחו. הפצצות לא גרמו כול נזק אבל אצלנו התחדדה תחושת התסכול, כי המטוסים היחידים שראינו היו מצריים והם הפציצו אותנו. על פי ידיעתנו מטוסים אלו היו אמורים להיות מושמדים על הקרקע בשדות התעופה שלהם תוך שלוש שעות או קצת יותר, אבל בוודאי לא להפציץ אותנו ולחמוק בשלום."

התעלה. התפעלנו מאומץ ליבם של הטייסים שלנו אבל אומץ לב זה לא עצר את המצרים. לאחר הלילה הראשון מרבית המטוסים שראינו היו מטוסים מצריים או עיראקיים שתקפו אותנו. האכזבה והתסכול שחווינו הייתה עצומה. כול התרגילים שלנו התייחסו למצב שבו חיל האוויר מסייע לכוחות הקרקע ולא היא. ידענו להילחם בכוחות הקרקע של המצרים, אבל ההנחה כי נקבל שמים נקיים מהאויב לא התממשה.

נדמה לי ששם ספרו של אורי בר יוסף "מלחמה משלו" הוא תמצית של המציאות שהייתה והיא גם מקור הבעיה. חיל האוויר התנהל כאילו הוא נלחם לבדו ואינו שייך לצה"ל. במאמר שהתפרסם לאחרונה בעיתון "מערכות" של רס"ן (במיל) יצחק שטיינגמן הוא מתאר את תוכניות חיל האוויר שעיקרן קודם כל טיפול בחילות האוויר של האויב ולאחר מכן סיוע לכוחות היבשה. זו הייתה הנחה סבירה למצב שבו חיל האוויר "חי לבדו". הוא דואג לצרכי במנותק מצורכי הצבא וכאשר "מתאפשר" לו הוא מסייע לשאר הצבא. תפיסת עולם מקוממת זו רווחה בשנות השבעים ואני תוהה מהי התפיסה הרווחת כיום בחיל האוויר שלנו.

בעבר היה מושג שנקרא "שמים נקיים" שמשמעו אין איום אווירי על טריטוריה ישראלית. להשגת שמים נקיים פעל בעבר חיל האוויר וטיפל בתחילה בהשגת עליונות אווירית, והדוגמה המובהקת היא מלחמת ששת הימים. אני יודע אם המושג הזה עדיין קיים ואם חיל האוויר פועל על פיו, אבל כיום יש גם איום רציני מאוד של טילי קרקע מסוגים שונים, היכולים להגיע כמעט לכול נקודה בטריטוריה ישראלית, והשאלה האם מטוסי חיל האוויר והאמצעים האחרים שבדידי הם הפתרון היחיד לכך. ברבות השנים פותחו מערכות שונות נגד טילים, ארוכי טווח וקצרי טווח ("כיפת ברזל" היא המפורסמת והמנוסה לפי שעה). האם שמים נקיים הם תנאי לסיוע של חיל האוויר לכוחות הקרקע במציאות כיום? נהוג היה בכוחות הקרקע לציין את חיל האוויר שאינו חלק מצה"ל ובדרך כלל לטובה. הוא חיל מסודר, יש בו תחקירים סדורים וממציים ואיכות הלוחמים שבו גבוהה, אנשי צוות האוויר שוו עברו מיון קפדני והוכשרו בצורה מקצועית ביותר לייעודם, כך גם צוותי הקרקע הטכניים. אסור שתחושת הצבא "הנפרד" תחלחל גם למשימותיו, אם חיל האוויר ינצח וצבא היבשה יפסיד, מדינת ישראל תפסיד. יש לקחת בחשבון שצורכי צבא היבשה צריכים להתמלא גם אם בתנאים שאינם אופטימליים לחיל האוויר. ■

הערות:

1. פלוגה י' בסופה, ע' 94
2. פלוגה י' בסופה, ע' 129
3. מלחמה משלו, ע' 16
4. חלק מתותחי צה"ל במלחמת יוה"כ היו מבוססים על אלתורים של חיל החימוש בחיבור תותחי שדה לתובות של טנקי שרמן ממלחמת העולם השנייה

מטוס פנטום של חיל האוויר מעל כוחותינו במלחמת יום הכיפורים

השתמש בהם היו מיושנים⁴, וכוחות השריון אף שהיו רבים יחסית חסרו אמצעים רבים כמו ראיית לילה ואמצעי כינון מודרניים שיאפשרו לטנקים לפגוע במטרה כבר בפגז הראשון. היה מי שהחליט שחלוקת המשאבים הזו היא הנכונה.

לצד ציפיות אלה חיל האוויר בנה תורת לחימה משלו, שכנראה לא הייתה מתואמת כלל עם כוחות היבשה. חיל האוויר לפי תורת לחימה זו אמור בעת מלחמה לטפל קודם לכן באיומים עליו, כלומר השמדת סוללות הטילים, פגיעה במערכי המכ"ם, הפצצת שדות התעופה של האויב ורק אז להתפנות לסיוע כוחות היבשה. יתכן שתוכנית זו הייתה פועלת היטב אלמלא הייתה הפתעה בהתקפה מתואמת של מצרים וסוריה, אבל בפועל התוכנית הזו בהעצמת חיל אוויר על חשבון שאר הצבא נבנתה למצבי הפתעה. המציאות ידועה, הייתה הפתעה וחיל האוויר לא סיפק את הסחורה. כוחות היבשה הסדירים נשחקו מול צבאות אויב גדולים מאוד והעזרה המצופה מחיל האוויר לא הגיעה. לא רק שכוחות היבשה לא זכו לסיוע אווירי, התקיים מצב הפוך שבו כוחות היבשה נדרשו למשימות כיבוש של בסיסי טילים מצריים בגדה המערבית, כדי לפתוח מסדרון אווירי בטוח למטוסינו. מסתבר שההשקעה האדירה בחיל האוויר ירדה לטמיון. יתרה מזו, בחלק קטן ביותר ממנה ניתן היה לצייד היטב את כוחות השריון והחי"ר ולשפר מהותית את יכולתם במלחמה.

ברצוני לציין מעדות ראייה אישית כי בלילה הראשון בסיני, בקו תעלת סואץ, ראינו נקודות אור של מטוסי חיל האוויר המתנפצות אל מול קו האש של נשק הנ"מ של המצרים לאורך

ניסיון מבצעי ואלופי העולם בהפלות מטוסים. לכול היה ברור שאם תפרוץ מלחמה, חיל האוויר לא רק יביס את יריביו הערביים, אלא גם יסלול את הדרך לכוחות היבשה. ציפיות אלה נכזבו. בימי המלחמה הראשונים והקשים ביותר חיל האוויר סייע באופן חלקי בלבד לכוחות היבשה, וכמעט עד סוף המלחמה הוא לא הצליח לממש את מלוא יכולותיו ולתרום באופן משמעותי להשגת הניצחון. השאלה 'מדוע זה קרה' לא קיבלה תשובה מלאה עד היום. היא נותרה חור שחור בהיסטוריה של המלחמה.

הציטוט הראשון מבוסס על עדויות חיות של לוחמים בכוח שריון במלחמה, והשני של חוקר המלחמה ומהם עולה עובדה אחת. הציפיות מחיל האוויר היו אדירות הן בהתבסס על תוצאות מלחמת ששת הימים והן בהתבסס על ההשקעה הענקית שהמדינה והצבא השקיעו בו. כחצי מתקציב הביטחון נותב על ידי הצבא לחיל האוויר, לא רק לרכישת מטוסים חדשים ליירוט אלא גם השקעה במטוסי הפצצה וסיוע לכוחות הקרקע. ההשקעה האדירה הזו מנעה השקעות דומות וקטנות בהרבה בכוחות היבשה. מדינת ישראל טענה תמיד שההשקעה בחיל האוויר תניב תוצאות בפרוץ מלחמה בהפתעה. מי שיעצור את האויב יהיה חיל האוויר יחד עם כוח הסדיר הקטן עד לגיוס המילואים. אם לא תתרחש מתקפת פתע של האויב יהיה סיפק בידי צה"ל לגייס את כוחות המילואים ולבלום התקפת אויב. כתוצאה מתיעדוף זה כוחות היבשה זכו לפיזורם תקציביים. חיל הרגלים בצה"ל יצא למלחמה עם רובה מִשְׁעָן בלגי ישן ועתיר תקלות, בוודאי באזור סיני עם חולות ואבק. התותחים שצה"ל